

Egy újabb adalék az *Innocentia Transylvaniae* megjelenését követő vitához

Barcsai Ákosnak, az 1658. október 10-én török hatalmi szóra megválasztott erdélyi fejedelemnek már uralkodása első hónapjaiban nagy politikai ellenszéllel kellett megbirkóznia.¹ Nem pusztán leváltott, de a trónra visszakíváncozó ellenlábasának, II. Rákóczi Györgynek törekvéseit kellett leküzdenie, de az európai közvéleményt is meg kellett arról győznie, hogy nem volt más lehetősége, mint elfogadni a fejedelmi címet, a súlyos feltételeket és az oszmán fennhatóságot.² Barcsai hűségese híve (a rossz nyelvek szerint irányítója), Bethlen János kancellár vállalta magára az utóbbi feladatot.³ *Innocentia Transylvaniae* (*Erdély ártatlansága*) című, 1658 őszi megfogalmazott röpiratában felsorolta Rákóczi politikai hibáit, megmagyarázta az új fejedelem kényszerű törökbarátságát, majd arra kérte az európai uralkodókat, hogy ne nyújtsanak támogatást Rákóczinak, hanem ínsék nyugalomra.⁴ A politikai nyilatkozat kéziratát Barcsai 1658. október 19-én induló főkövete, Haller János magával vitte Bécsbe, majd az *Innocentia* 1659 elején, Váradon nyomtatásban is megjelent.⁵ Az ezt követően kibontakozott propagandaháború kisebb megszakításokkal egészen Rákóczi 1660 nyarán bekövetkezett haláláig folytatódott, tartalmi elemei pedig később is visszaköszönnek. A hosszas politikai vitát nem kívánom most bővebben taglalni. Elég annyit elmondani, hogy míg a törökpárt saját tevékenységét a lehetőségeket reálisan felmérő politizálásnak, az egyetlen lehetséges politikának tekintette, addig az ellenfél ezt a kereszténység elárulásaként értékelte, rendszerint kiegészítve érvelését a törökellenes küzdelem toposzaival.

¹ Barcsai Ákos (1619–1661) lugosi és karánsebesi bán, a lengyelországi hadjárat alatt az ország egyik helytartója, majd 1658-tól 1661 elejéig Erdély fejedelme. Megválasztásáról, és másnapi esküteléről. EÖF, XII. 73–75.

² II. Rákóczi György (1621–1660) apja, I. Rákóczi György halála után 1648–1660 között Erdély (az 1657 utáni évekre vonatkozóan csak egyik) fejedelme. Szerencsétlen kimenetelű, 1657-es lengyelországi hadjárata és 1658 eleji visszatérése kiváltotta az Oszmán Birodalom haragját, ezzel hadjáratokat zúdítva az országra.

³ Bethlen János (1613–1678) 1657-től fejedelmi tanácsos, kancellár. Rhédey Ferenc és Barcsai Ákos fejedelemsége alatt az ún. török párt egyik vezéralakja. *Resum Transylvanicarum libri quatuor...*, illetve *Historia rerum Transylvanicarum...* című munkáiban megírta saját korának erdélyi politikatörténetét ld. Jankovics József kitűnő utószavát a két mű magyar fordításához. BETHLEN, 1993. 603–619., illetve: BARTONIEK, 1975. 460–479.

⁴ Az *Innocentia* megszületésének körülményeiről: LUKINICH, 1927. 206–207.

⁵ KRAUS, 1994. 322. Itt az szerepel, hogy Haller Jánost csak a novemberi marosvásárhelyi országgyűlésről bocsátották útjára a röpirattal, de az időpont nyilvánvalóan téves. Barcsai 1658. október 19-én I. Lipótnak (1658–1705) írt levele a bizonyíték erre, amelyben a főkövet nevét is megtaláljuk. (Haller János, aki ekkor már tanácsúr, a marosvásárhelyi országgyűlés irómanuscriptumaiban már nem szerepel, tehát biztosan nincs jelen.) A főkövet által a császárnak vitt fejedelmi levél, és Rákóczinak a követség elleni heves tiltakozása: EÖF, XII. 80–83. A röpirat: SZABÓ, 1885. 255. Szabó Károlynál még kolozsvári nyomtatványként szerepel, ezt V. Ecsedy Judit módosította a váradai nyomda ismert kiadványainak vizsgálatakor. V. ECSÉDY, 1989. 35–38. A latin nyelvű röpirat magyar nyelvű kéziratos variánsban terjedt, amelynek több másolata is fennmaradt. Kiadta: TANKA–OSTILARIUS, 1989. 123–145. A kiadás bevezetőjében a vita fontosabb állomásairól is szó esik.

Az egymondatos regesztaként már ismert, de teljes szövegében most először közölt levél írója Wesselényi Ferenc nádor,⁶ címzettje pedig Barcsai Ákos Bécsben tartózkodó követe, Haller János, az új fejedelem egyik erős emberének, Haller Gábornak öccse.⁷ Az 1659. január 20-án megfogalmazott sorokból kitűnik, hogy Wesselényi valamivel korábban, talán még az előző évben levelet kapott a követőtől, amelyhez az nem csupán a fejedelem üzenetét csatolta, de az *Innocentia* egy példányát is.⁸ Ez a bizonyos példány a kézirat egyik másolata lehetett, nem a nyomtatott röpirat. Wesselényi Barcsai levelére és Bethlen által megfogalmazott védiratára nem adott egyértelmű feleletet, hanem az érdemi választ a császár döntésétől tette függővé. Mivel Haller az üzenetre nem válaszolt, a nádor újabb levél írására szánta el magát. Erősítette elhatározását, hogy egy meg nem nevezett bécsi ismerősétől úgy értesült: Barcsai követe rossz hírért kelti az udvarban. Haller János állítólag azzal vádolta meg Wesselényit, hogy Rákóczi megvesztegetéssel vette rá törekvéseinek támogatására. A nádor dühödt válaszában leszögezte, hogy ajándék nélkül is Rákóczi pártját fogja, mert egyetért annak törökellenes politikájával. Wesselényi nem csupán a személyét illető konkrét vádat utasította el a rá jellemző, emelkedett stílusban, hanem egyúttal az *Erdély ártatlansága* egész érvrendszerét is.

⁶ A levél létezéséről Torma Károly közléséből értesülünk, aki a Történelmi Társban megjelentette a Haller-levéltár egy valószínűleg XVIII. századból származó jegyzékét. TORMA, 1887. 589. Nr. 138. A regeszták között szerepel Haller János Wesselényi nádorhoz írott (egyik) levelének fogalmazványa is, illetve a követséggel kapcsolatos két további irat. Ezeknek még nem sikerült nyomára bukkannom. Wesselényi Ferenc (1605–1667) 1655-től haláláig Magyarország nádora.

⁷ Haller János (1626–1697) Haller István fejedelmi tanácsos, küküllői főispán legkisebb fia. Az 1657-et követő években emelkedett az erdélyi politika irányítói közé. 1678–1682-ben fogságot szenvedett, mert azzal vádolták, hogy részt vett Béli Pál Apafi Mihály fejedelem elleni szervezkedésben. Két dologról ismert az utókor számára: fogsága alatt írt/fordított könyvéről, az 1695-ben nyomtatásban is megjelent *Hármas História*ról, illetve az 1686-ban általa kieszközölt ún. *Diploma Hallerianá*ról, amely először rendezte átfogóan a Habsburg-hatalom alá visszakértült Erdély államjogi helyzetét. Életről és irodalmi munkásságáról bővebben a következő kiadvány bevezetőjében: HALLER, 1978. 5–23.

⁸ A fejedelem egy következő, nem Haller útján továbbított levelét ismerjük. Ez az 1659. január 16-án kelt iromány nem más, mint az *Innocentiában* foglaltak konkretizálása. Barcsai arra kéri Wesselényit, hogy győzze meg Rákóczit törekvései veszedelmes voltáról. Rákóczinak le kell mondania a Partiumról és Váradról, mert különben ezek is a török kezére kerülnek. (A veszély két hét múltán, Barcsai és Rákóczi 1659. január 30-i megállapodásával átmenetileg csökkent.) A levél: SZILÁGYI, 1891. II. 525–530.

Forrás

Wesselényi Ferenc nádor levele Haller Jánosnak

Murányalja, 1659. január 20.

(A Haller család levéltára [Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött anyagában] – fond familial Haller [Nr. 353.] 17. fasc. fol. 13–14.)

Generose domine, amice nobis observandissime

Mínap az stubnyay hévízben⁹ lévén, hozák vala Barczaÿ Akos uram ökegyelme levelét együtt az nemes Erdely Orszagh innocentiájának leírásával és kegyelmed levelével is, melyeket mi – akarván legelsőbben mindennemű közönséges állapotokban kegyelmes urunknak, császáruknak bölcs tetszését és opinióját vennünk – öfelségének megküldtünk, megírván kegyelmednek is, hogy ahhoz akarjuk ez-iránt magunkat tartanunk, azmit öfelsége kegyelmesen fog parancsolni. Elvette-e már kegyelmed levelünket, avagy nem, még nem tudjuk, mi volt, még eddig semmi válaszuk nem lön kegyelmedtől.

Azonban mai napon érkezék Béczből¹⁰ némely ott lakó jó emberünktől bizonyos levelünk, melyben írják, hogy kegyelmed minket nyilván ott az udvarnál valóban fekete festékekkel kezd ábrázolni és olyat felőlünk hirdetni, melynek mivoltában – fölötte igen bizonytalan postái lévén – kegyelmed annak realitását soha meg nem bizonyíthatja, mondván ugyan világosan azt kegyelmed, hogy mi az közönséges jónak ratióját megvetvén ajándékkal corrupáltattunk volna az méltóságos erdélyi fejedelemtől, Rakoczÿ György uramtól ökegyelmétől, és az ökegyelme részére hajlottunk volna. Bizonytalán írjuk, kegyelmed szerető jóakaró barátunk. Nem titkoljuk se tagadjuk, kegyelmed előtt és az egész keresztény világ előtt palam et aperte¹¹ merjük profiteálni, töröknek soha baráti nem voltunk, se törökkel cimborát űző, keresztény vérontással pogányokat hízlaló, keresztény nevet képleg szeretőket sem szeretünk soha.

Mivel azért az méltóságos Rakoczÿ György uram erdélyi fejedelem ökegyelme soha efféle törökös, hazája veszedelmére tendáló, maga haszna kapásával sem gondolván megmutatta nagy magnanimitását,¹² keresztény voltát, és naponként is ipsa experientia monstat,¹³ mind méltóságos fejedelmi ágyból született voltát és mind igaz magyar állapotját. Tagadhatatlan, mind értékünk kevés, mind peniglen akaratum teljes; ökegyelmét az méltóságos Rákoczÿ fejedelmet azki tökéletes magyar, velem együtt segítse, föltett céloom, minden pogány és pogánnyal tartó ellenségi ellen – és csak kegyelmes császáruknak akarhatja ellen ne láttassunk cselekedni – ispo effectu,¹⁴ hisszük Istent, hasznosan megmutatjuk.

Azért értse kegyelmed, valakik kegyelmedet olyan hírrel táplálják, hogy minket az méltóságos Rakoczÿ fejedelem ökegyelme ajándéknak nyalánkságával magához áltatott volna, annak az szájából tökéletlenséggel való hazugság jött ki, mert –

⁹ Stubnya fürdő (ma: Turčianske Teplice, SK)

¹⁰ Bécs (ma: Wien, A)

¹¹ nyíltan

¹² bátorságát

¹³ mutatja, bizonyítja

¹⁴ a gyakorlatban (is), cselekedetekkel (is)

hívjuk Istent bizonyságul – minden interessatiós ajándék¹⁵ nélkül, csak csupán magyari és keresztényi fejedelemségét, és igaz ügyét látván őkegyelmének, kívánunk őkegyelmének tökéletességgel szolgálni, és igaz[án]¹⁶ mozdítani kit el nem múlatunk, valameddig erőnk fogja engedni, és kegyelmes császárunk akaratja amennyiben conformáltatik.¹⁷ Hogy kegyelmedet kétségességéből felőlünk bizonyossá tegyük, akaránk kegyelmednek ez egynéhány szót írnia, kívánván, kegyelmednek ezután bizonyosabb hírei legyenek. In reliquo Isten éltesse kegyelmedet. Datum Muranyallya, 20. Ianuarii 1659.

Amicus ad officia paratus

Comes Franciscus Wesseleny manu propria

[Eredeti, restaurált irat. A címzés és a pecsét hiányzik. A címzett személyét a levélhez mellékelte XIX. századi levéltári cédulából ismerjük.] Haller Jánoshoz írt levele Wesselényi palatinusnak, melyben inti, hogy a hamis híreknek ne higgyen, de anno 1659.

---

¹⁵ „érdekelte tevő” ajándék, azaz baksis

¹⁶ saját kiegészítem, mert a rövidítésjel lemaradt

¹⁷ szűkebb értelemben: akaratja conformáltatik = beleegyezését adja

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BARTONIEK
1975 BARTONIEK Emma: *Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*. Bp., MTA, 1975.
- BETHLEN
1993 BETHLEN János: *Erdély története 1629–1673*. Ford. V. ECSÉDY Judit, s.a.r. JANKOVICS József. Bp., Balassi, 1993.
- EOE
XII *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. XII. kötet. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Bp., MTA, 1887.
- HALLER
1978 HALLER János: *Hármas História*. Szerk. MOLNÁR Szabolcs. Bukarest, Kriterion, 1978. 5–23.
- KRAUS
1994 KRAUS, Georg: *Erdélyi Krónika 1608–65*. Ford. és szerk. VOGEL Sándor. Bp., Ómagyar Kultúra Baráti Társasága, 1994.
- LUKINICH
1927 LUKINICH Imre: *A bethleni gróf Bethlen család története*. Bp., Atheneum, 1927.
- SZABÓ
1885 SZABÓ Károly: *Régi Magyar Könyvtár*. II. kötet. Bp., MTA, 1885.
- SZILÁGYI
1891 *Erdély és az északkeleti háború*. II. kötet. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Bp., MTA, 1891.
- TANKA–OSTILIARIUS
1989 TANKA Endre–OSTILIARIUS Mihály: Bethlen János *Innocentia Transylvaniae* című röpiratának magyar változata In: *Lymbus Művelődéstörténelmi Tár* I. Szerk. MONOK István–PETNEKI Áron. Szeged, JATE, 1989. 123–145.
- TORMA
1887 TORMA Károly: *Kijegyzések három erdélyi családi levéltár lejtromáiból I*. In: *Történelmi Tár* 1887.
- V. ECSÉDY
1989 V. ECSÉDY Judit: *Szenci Kertész Ábrahám és ismeretlen nyomtatványai*. In: *Magyar Könyvszemle* 105 (1989) 20–47.